

КЛАСИФІКАЦІЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УКРАЇНІ ЯК ІНСТРУМЕНТАРІЙ РЕЗУЛЬТАТИВНОГО ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ПРОСТОРОВИМ РОЗВИТКОМ

©2023 СЕМИГУЛІНА І. Б., ЯРОШЕНКО І. В., ПОЛЯКОВА О. Ю., ІВАНОВА О. Ю.

УДК 332.1

JEL Classification: R11; R13; R15

Семигуліна І. Б., Ярошенко І. В., Полякова О. Ю., Іванова О. Ю.

Класифікація територіальних громад в Україні як інструментарій результативного публічного управління просторовим розвитком

У статті обґрунтовано доцільність введення розширеної і багаторівневої класифікації територіальних громад в Україні на основі використання різних класифікаційних ознак і особливостей, а також розробки відповідного інструментарію (методичного підходу) до формування узагальненої класифікації. На основі узагальнення сучасних підходів до існуючих різновидів територій шляхом аналізу окремих напрямів їх функціонування та життєзабезпечення розроблено інструментарій до формування узагальненої класифікації територіальних громад в Україні на засадах поєднання широкого кола особливостей, що дозволить в подальшому сформулювати універсальні рекомендації до визначення моделей і напрямів просторового розвитку громад та розробити адресні інструменти їх розвитку та підтримки залежно від специфіки й особливостей. Особливістю розробленої класифікації територіальних громад України є виділення трьох основних блоків класифікаційних ознак: блок ресурсних умов просторового розвитку, призначенням якого є виявлення тих ресурсів усіляких видів, які є у громади для забезпечення її розвитку; блок досягнення спроможності розвитку, що призначений для оцінки ефективності використання ресурсів та обґрунтування доцільності спеціальної державної підтримки розвитку громади; блок проблемно-орієнтованого розвитку, який визначає головні проблеми громади, що наявні або можуть стати актуальними протягом періоду реалізації стратегії розвитку громади. Результатом практичного використання запропонованого інструментарію до класифікації територіальних громад має стати створення умов для кожної з них щодо визначення рівня спроможності до саморозвитку, формування пріоритетів розвитку, використання напрямів і можливостей державної підтримки в процесі розробки моделі, стратегії та планів її реалізації, застосування програмно-проектного підходу до просторового розвитку територіальних громад в Україні залежно від наявних, актуальних потреб і майбутніх перспектив розвитку країни та її територій, в тому числі в період повоєнного відновлення і відбудови.

Ключові слова: територіальна громада, інструментарій формування класифікації територіальних громад, просторовий розвиток, спроможність, проблемно-орієнтований розвиток, публічне управління, децентралізація.

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2023-2-129-140>

Рис. 1. Табл.: 1. Бібл.: 23.

Семигуліна Ірина Борисівна – кандидат економічних наук, молодший науковий співробітник відділу макроекономічної політики та регіонального розвитку, Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку НАН України (пров. Інженерний, 1а, 2 пов., Харків, 61166, Україна)

E-mail: isemigulina@i.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9523-3322>

Ярошенко Ігор Васильович – кандидат економічних наук, завідувач відділу макроекономічної політики та регіонального розвитку, Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку НАН України (пров. Інженерний, 1а, 2 пов., Харків, 61166, Україна)

E-mail: iyaroshenko@i.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7107-5550>

Полякова Ольга Юріївна – кандидат економічних наук, доцент, завідувач сектора макроекономічного аналізу та прогнозування відділу макроекономічної політики та регіонального розвитку, Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку НАН України (пров. Інженерний, 1а, 2 пов., Харків, 61166, Україна)

E-mail: polya_o@ukr.net

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-8207-3198>

Researcher ID: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/116262>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57195496140>

Іванова Ольга Юріївна – доктор економічних наук, доцент, завідувач сектора проблем регіонального розвитку та децентралізації відділу макроекономічної політики та регіонального розвитку, Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку НАН України (пров. Інженерний, 1а, 2 пов., Харків, 61166, Україна)

E-mail: laptevaou@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3656-2473>

UDC 332.1

JEL Classification: R11; R13; R15

Semyhulina I. B., Yaroshenko I. V., Poliakova O. Y., Ivanova O. Y. A Classification of Territorial Communities in Ukraine as an Instrumentarium for Effective Public Management of Spatial Development

The article substantiates the expediency of introducing an extended and multilevel classification of territorial communities in Ukraine on the basis of the use of various classification signs and features, as well as the development of appropriate instruments (methodical approach) to the formation of a generalized classification. Based on the generalization of the current approaches to existing varieties of territories by analyzing individual directions of their functioning and life support, instruments have been developed for the formation of a generalized classification of territorial communities in Ukraine on the basis of a combination of a wide range of features, which will further form universal recommendations for defining models and directions of spatial development of communities and develop targeted instruments for their development and support, depending on the specifics and features. The peculiarity of the developed classification of territorial communities of Ukraine is the allocation of three main blocks of classification features: block of resource conditions of spatial development, the purpose of which is to identify those resources of various types that the community has to ensure for its development; a block of achieving the development capacity, which is designed to assess the efficiency of resource use and substantiate the feasibility of special government support for community development; a block of the problem-oriented development, which identifies the main problems of the community that exist or may become relevant during the period of implementation of the community development strategy. The result of the practical application of the proposed instruments for the classification of territorial communities should be the creation of conditions for each of them in order to determine the level of capacity for self-development, formation of development priorities, use of directions and opportunities of government support in the process of developing a model, strategy and plans for its implementation, application of the program-project approach to the spatial development of territorial communities in Ukraine, depending on the extant, relevant needs and future prospects for the development of the country and its territories, including in the period of post-war recovery and restoration.

Keywords: territorial community, instruments for forming the classification of territorial communities, spatial development, capacity, problem-oriented development, public administration, decentralization.

Fig.: 1. **Tabl.:** 1. **Bibl.:** 23.

Semyhulina Iryna B. – Candidate of Sciences (Economics), Junior Researcher of the Department of Macroeconomic Policy and Regional Development, Research Centre for Industrial Problems of Development of NAS of Ukraine (2 floor 1a Inzheneryni Ln., Kharkiv, 61166, Ukraine)

E-mail: isemigulina@i.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9523-3322>

Yaroshenko Ihor V. – Candidate of Sciences (Economics), Head of the Department of Macroeconomic Policy and Regional Development, Research Centre for Industrial Problems of Development of NAS of Ukraine (2 floor 1a Inzheneryni Ln., Kharkiv, 61166, Ukraine)

E-mail: iyaroshenko@i.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7107-5550>

Poliakova Olha Yu. – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Head of the Sector of Macroeconomic Analysis and Forecasting, Department of Macroeconomic Policy and Regional Development, Research Centre for Industrial Problems of Development of NAS of Ukraine (2 floor 1a Inzheneryni Ln., Kharkiv, 61166, Ukraine)

E-mail: polya_o@ukr.net

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-8207-3198>

Researcher ID: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/116262>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57195496140>

Ivanova Olga Yu. – Doctor of Sciences (Economics), Associate Professor, Head of the Sector of Problems of Regional Development and Decentralization of the Department of Macroeconomic Policy and Regional Development, Research Centre for Industrial Problems of Development of NAS of Ukraine (2 floor 1a Inzheneryni Ln., Kharkiv, 61166, Ukraine)

E-mail: laptevaou@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3656-2473>

Вступ. Дослідження питань результативності публічного управління просторовим територіальним розвитком в Україні, особливо в умовах впровадження оновленої адміністративно-територіальної основи на децентралізаційних засадах, залишаються наразі актуальними. Важливу роль при цьому відіграють види територіальних громад, оскільки ефективність їх соціально-економічного розвитку виступає основою для розвитку як регіону, так і країни в цілому.

Проблематика просторового розвитку різних видів територій постійно залишається в полі зору як європейської, так і української спільноти. Серед вітчизняних на-

уковців зазначена тематика розглядається в роботах: Данилишина Б., Верланова Ю., Олійник Л., Степаненко А., Чу-жикова В., Геймана О., Козиревої О., Вещипан О., Крупи О., Білої С., Уманець Т. та ін. Натомість притаманна індивідуальність вибору авторами певних критеріїв і ознак характеризується виділенням лише окремих напрямів функціонування різних територіальних утворень, що не дозволяє сформувати узагальнену картину щодо наявності в Україні територій з урахуванням їх особливостей.

Обґрунтування доцільності введення розширеної і багаторівневої класифікації територіальних громад в Україні на основі використання різних класифікаційних

ознак і особливостей та розробка відповідного інструментарію (методичного підходу) до формування узагальненої класифікації для визначення напрямів просторового розвитку залишається надалі актуальним.

Мета статті – розробка інструментарію формування класифікації територіальних громад в Україні як базової складової забезпечення результативності публічного управління просторовим розвитком.

Завданнями статті є дослідження сучасних підходів до існуючих різновидів територій на основі аналізу окремих напрямів їх функціонування та життєзабезпечення; розробка інструментарію формування узагальненої класифікації територіальних громад в Україні на засадах поєднання широкого кола особливостей, що дозволить в подальшому запропонувати універсальні рекомендації до визначення моделей і напрямів просторового розвитку громад та розробити адресні інструменти їх розвитку і підтримки залежно від специфіки й особливостей.

Основні результати. Мета класифікації у загальному сенсі полягає у групуванні різноманітних об'єктів (територій) таким чином, щоб це дозволило виділити типопредставника для кожної групи (класу), який узагальнює усі властивості цієї групи (класу), що дозволяє розповсюдити рішення щодо нього на усі елементи групи (класу). З одного боку, це дозволяє виділити головні проблеми для кожної групи (класу), з іншого зменшує зусилля щодо розробки багатьох часткових рішень, оскільки одне загальне рішення можна адаптувати для кожного конкретного елемента, території.

У рамках цього дослідження розроблений універсальний підхід до формування моделі розвитку громади, отже, на класифікацію покладається роль узагальнюючого етапу формування моделі, її універсалізації. Водночас кожна територіальна громада є унікальним явищем, тому для кожної з них модель розвитку, стратегія та план її реалізації мають бути свої. Отже, універсальний підхід має бути доповнений індивідуалізацією рішень. Останнє забезпечує застосування як методології культурадигми, яка й передбачає, що для вироблення рішення лише частково використовуються стандартні (загальні для групи (класу)) процедури, адаптація до конкретних умов громади передбачає генерування унікальних способів розв'язання проблеми.

Різновиди територій (регіонів, громад тощо) в Україні залежно від напрямів досліджень широко представлені в роботах харківських науковців. В більшості з них основна увага зосереджена на дослідженні територіальних проблем, спричинених різними умовами, і пошуком шляхів їх вирішення.

Класифікація територіальних проблем і рівнів їх критичності (надкритичний, критичний, помірно критичний, задовільний, добрий) в практичній площині виступає основою при формуванні заходів і інструментів регіональної політики, управлінських рішень органів виконавчої влади всіх рівнів, що, своєю чергою, дозволяє цілеспрямовано та ефективно використовувати фінансову підтримку для вирішення існуючих проблем і стимулювання розвитку територій [1].

Виділення проблемних територій на основі розширеної класифікації за ознаками сталого розвитку шляхом

виокремлення певних особливостей (економічна непривабливість, соціальна напруженість, екологічне лихо) дає змогу визначити найбільш суттєві проблеми розвитку та підвищити дієвість непрямого стимулюючого впливу держави відповідно до їх ідентифікації [2]. Послідовність зростання проблемності соціально-економічного розвитку під впливом динаміки стану економіки дозволило запропонувати види територій (безпроблемні, проблемні) за шкалою визначення стадії проблемності (депресивні, слабзорозвинені, кризові) їх соціально-економічного розвитку [3].

Оперативність розпізнавання негативних явищ в економіці на основі оцінки рівня регіональної стійкості як головного показника наявності негативних тенденцій, дозволило запропонувати класифікацію видів територій за рівнем стійкості економічного розвитку (абсолютно, відносно та нестійкі регіони, регіони-аутсайдери) [4]. Відмінність ознак рівнів і темпів соціально-економічного розвитку дозволяє визначити різні види територій (проблемні; з середнім і високим рівнями розвитку) та класифікувати їх за економічними (проблемні; що потребують підвищеної уваги; локомотиви зростання) та соціальними (проблемні; середнього та високого рівнів) складовими [5]. Подолання територіальної нерівномірності в процесі реформування адміністративно-територіального устрою країни робить актуальним формування видів територій на основі оцінювання ознак їх депресивного стану різних рівнів (низький, середній, високий) розвитку [6].

При дослідженні територіально-галузевої ознаки були запропоновані види територій з урахуванням причинно-наслідкових зв'язків між рівнем і динамікою економічного розвитку (високого рівня й динамічності розвитку; високого рівня й низької динамічності розвитку; низького рівня й високої динамічності розвитку; низького рівня й динамічності розвитку) → структурою і спрямованістю функціонування економіки (старопромислові експорт-орієнтовані; інноваційні внутрішньо-орієнтовані; аграрно-обслуговуючі внутрішньо-орієнтовані) → рівнем фінансування функціонування й розвитку економіки (високого; середнього; низького рівня) з метою формування, в подальшому, заходів першочергової підтримки територій для зменшення нерівномірності їх розвитку [7].

Проблематика просторового розвитку різних видів територій постійно залишається в полі зору багатьох вітчизняних і іноземних науковців, розглядається з різних позицій та за певними ознаками. Так, за ознакою наявності проблем територіального розвитку виокремлені: динамічні території в стабільних і нестабільних умовах, що характеризуються прогресивним станом соціально-економічного розвитку, та проблемні території слабзорозвиненого або депресивного типу, розвиток яких з певних причин суттєво відстає від середнього по країні [8].

Авторами інших досліджень проблематики територіального розвитку пропонуються: динамічні (піонерні), проблемні, слабзорозвинені, депресивні [10]; активні, проблемні, депресивні, ультрадепресивні [12]; дуже активні, активні, стабільні, депресивні, дуже депресивні [13]; регіони-локомотиви зростання, опорні (старопромислові та сировинні) та депресивні регіони [14]. Особливість представлених підходів полягає у застосуванні відмінних

для кожного із запропонованих варіантів критеріїв для формування типів територій.

Враховуючи відмінності економічних показників територіального розвитку, запропоновано типологію видів, що характеризується різними територіально-галузевими ознаками: за структурою (індустріальні, обслуговуючі, збалансовані); за пропорцією (індустріально-аграрні, аграрно-індустріальні, збалансовані) та промисловими ознаками: за рівнем індустріалізації (низько індустріальні, індустріальні, високо індустріальні, надіндустріальні); за рівнем промислового виробництва (низький, середній, істотний, високий); за рівнем економічної ефективності промислового виробництва (дуже неефективні, неефективні, слабо ефективні, відносно ефективні) [9]. Економічні особливості при формуванні різних видів також враховані при виділенні таких територій, як: урбанізовані та фінансові центри; с занепадом промисловості; з нестійкою динамікою соціально-економічного розвитку; з низькою динамікою економічного зростання; периферійні динамічні; периферійні з низькою динамікою економічного розвитку [11].

Характеристика просторового розвитку за допомогою соціальних ознак дозволяє виділити території на основі аналізу показників рівня життя населення, а саме: зі стабільно високим рівнем; зі стабільно низьким рівнем; зі спостереженням зниження рівня; зі спостереженням підвищення рівня; з нестійкою ситуацією та коливанням рівня життя з року в рік [15].

Розглядаючи територіальний розвиток з позиції центр-периферійних відносин пропонується виділяти такі: центральні (багатофункціональні та високоурбанізовані), які здебільшого характеризують функціональний рівень столичних або близьких до столичних видів територій; напівпериферійні з притаманними особливостями для старопромислових районів або райони чи осередки виникаючої індустріалізації чи спеціалізації на віддалених територіях; периферійні, здебільшого аграрні або райони тривалого і нового ресурсного освоєння з низькою щільністю населення та окремими промисловими ареалами (гірничодобувні, лісні, гідроенергетичні тощо) [4; 11; 16].

На підставі проведеного аналізу європейського досвіду виділення різних видів територій можна зробити висновок, що переважають підходи з обмеженим набором критеріїв, направлені на вибір територій з різними видами проблем (депресивні, слабозвинені, відсталі, кризові, малозаселені, прикордонні тощо), які потребують фінансової підтримки як з боку загальноєвропейських інституцій, так і внутрішніх інструментів у середині кожної країни окремо [15]. В окремих випадках використовуються підходи, що поєднують наявність територіальних проблем з територіально-галузевими і центр-периферійними ознаками [16]. Зазначені види територій є результатом реалізації загальної для ЄС політики підтримки проблемних територій.

Паралельно із загальноєвропейським підходом увага до територій з ознаками проблем розвитку представлена в пріоритетах внутрішньотериторіальної політики різних країн. Відмінності у підходах (критеріях, індикаторах) до визначення територіальних проблем свідчать про їх залежність як від загального стану розвитку країни, так і від окре-

мих внутрішніх проблем функціонування адміністративно-територіальних одиниць в середині країни [17–19].

Види територій, запропоновані у вітчизняному законодавстві, характеризуються особливими підходами до їх виділення, що можна пояснити різними термінами і умовами прийняття документів та існуючими окремими відмінностями у поставлених цілях щодо досягнення певної мети. Відповідно до засад державної регіональної політики [20; 21], з метою планування відновлення та стимулювання розвитку територій, а також запровадження органами виконавчої влади і місцевого самоврядування спеціальних механізмів та інструментів, визначаються функціональні види територій за територіально-галузеву ознакою: території відновлення; регіональні полюси зростання; території з особливими умовами для розвитку; території сталого розвитку.

У Державній стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки [22] визначено види територій на основі часткового поєднання ознак наявності територіальних проблем з територіально-галузеву і центр-периферійною ознаками, які потребують особливої уваги з боку держави та застосування спеціальних механізмів і інструментів стимулювання їх розвитку: агломерації; великі міста; середні міста; малі міста; сільські території у несприятливих умовах; гірські території Українських Карпат; макрорегіон «Азов – Чорне море»; зони впливу міжнародних транспортних коридорів; прикордонні регіони; прикордонні території у несприятливих умовах; тимчасово окуповані території України; природоохоронні території. Запропонований підхід дає змогу забезпечити концентрацію ресурсів та зусиль усіх суб'єктів територіального управління для найбільш ефективного розв'язання проблем територій, зменшення диспропорцій розвитку за рахунок підтримки найслабших.

Таким чином, представлений огляд класифікацій територій (регіонів, районів, громад тощо) характеризується індивідуальністю вибору авторами та нормативними документами певних критеріїв і ознак, що дозволяють виділяти окремі напрями функціонування та життєзабезпечення різних територіальних утворень. Переважають підходи, направлені на виділення проблемних територій різних видів (депресивні, слабозвинені, відсталі, кризові тощо). Жоден із представлених різновидів не дозволяє сформувати узагальнену картину щодо наявності в Україні територій з урахуванням їх особливостей.

Отже, формування напрямів просторового розвитку на основі узагальненої класифікації територій в Україні на засадах поєднання всіх особливостей, а саме адміністративно-територіальних, історико-географічних, кліматичних, багатонаціональних, етнічних, ресурсних тощо, що притаманні українським територіальним громадам, залишається актуальним для подальшого дослідження.

Запропонований далі інструментарій (методичний підхід) до класифікації територіальних громад, що характеризуються ознаками з різних позицій, дає в подальшому можливість формувати пропозиції щодо вибору напрямів їх розвитку, застосовувати програмно-проектний підхід до просторового розвитку залежно від наявних, актуальних

потреб і майбутніх перспектив розвитку країни та її територій [23].

Класифікація, виходячи з кінцевої мети її розробки – формування універсальних рекомендацій до визначення моделі розвитку громади, базується на застосуванні проблемно-орієнтованого підходу. Водночас пропонується класифікація узагальнює наявні розробки вітчизняних та іноземних вчених з точки зору забезпечення здійснення проблемно-орієнтованого підходу. Виходячи з цих двох позицій при розробці класифікації було виділено три основних блоки класифікаційних ознак територіальних громад:

- блок ресурсних умов просторового розвитку, призначенням якого є виявлення тих ресурсів усіляких видів, які є у громади для забезпечення її розвитку;
- блок досягнення спроможності розвитку призначений для оцінки ефективності використання ресурсів та обґрунтування доцільності спеціальної державної підтримки розвитку громади;
- блок проблемно-орієнтованого розвитку визначає головні проблеми, які наявні у громаді або можуть стати актуальними протягом періоду реалізації стратегії розвитку громади.

Блок ресурсних умов просторового розвитку включає адміністративну, агломеративну (географічну), ресурсну та структурну ознаки. Це базові ознаки громади, які або повільно змінюються, або не змінюються взагалі протягом тривалого часу.

За адміністративно-територіальним поділом громади відповідно до [20–22] поділяються на міські, сільські та селищні. Такий поділ значною мірою визначає управлінські процедури у громаді та обмеження щодо її ресурсів.

Взаємне розташування різних громад створює додаткові можливості їх розвитку, тому у класифікацію введено ознаку розташування відносно міських агломерацій. Основною ознакою агломеративності є наявність розвинутої транспортної мережі для вантажних і пасажирських перевезень як всередині громади, так і з іншими громадами. Додатковими ознаками є щільність населення, кількість населених пунктів, які включає громада, наявність ЦНАП-у, інша інфраструктура (соціальна, освітня, комунальна, енергетична тощо). Доцільно виділення таких трьох видів громад.

Агломеративні громади – це переважно міські громади, які мають розвинуту систему шляхів сполучення, комунального та приватного громадського транспорту, наявність авто- та залізничних станцій (вокзалів), характеризуються високою щільністю населення, переважно багатоповерховою забудовою з відповідною структурою життєзабезпечення, включають один населений пункт, або 1 міський та кілька сільських (селищних пунктів).

Агломеративно-периферійні – переважно сільські, селищні громади, які мають у складі одне або кілька СМТ, мають декілька альтернативних шляхів сполучення між населеними пунктами громади та найближчим містом (не обов'язково обласним центром), мають громадський транспорт всередині громади, у деяких населених пунктах розташовані кінцеві зупинки громадського транспорту або ба-

гатоколіїні станції залізниці, система громадського транспорту охоплює не менше 80 % населених пунктів громади, не менше 80 % шляхів автомобільного сполучення мають тверде покриття, відстань від населених пунктів, через які не проходять маршрути громадського транспорту до найближчої зупинки не перевищує 1 км (15 хв пішки), загальне сполучення регулярне (не менше ніж 8–10 разів на добу), щільність населення середня або трохи нижче середньої по області, забудова переважно одно-, двоповерхова, із окремими багатоповерховими будинками, наявні системи централізованого водо-, газопостачання, можливо, водовідведення; здебільшого мають ЦНАП.

Віддалені – сільські та селищні громади, які переважно не мають у складі ані міста, ані СМТ, переважно мають один шлях сполучення між населеними пунктами громади, не мають системи громадського транспорту всередині громади, а лише зупинки, станції пасажирського транспорту, який прямує наскрізь (тобто немає кінцевих зупинок), відстань від 50 % населених пунктів до найближчої зупинки перевищує 1 км (більше 15–20 хв пішки), сполучення із низькою регулярністю (4–5 разів на добу, переважно у вранішні та вечірні години), покриття понад 30 % автошляхів напівтверде або нетверде, щільність населення нижче за середню по області, одноповерхова забудова, частина будинків не використовується протягом осінньо-зимового періоду (дачні поселення), системи централізованого вододопостачання та водовідведення немає, система газопостачання не покриває усі населені пункти громади.

Природно-кліматичні умови та географічне розташування громади головним чином визначають наявні у неї ресурси. Ресурсний потенціал громади є умовами вибору напрямів її розвитку та вирішення наявних проблем. Водночас наявність певних ресурсів може накладати обмеження на розвиток деяких напрямів або створювати проблеми через надмірне покладання на їх експлуатацію. За наявності ресурсів виділимо такі види територіальних громад:

- з унікальними ресурсами (природними, рекреаційними, культурними, промисловими, людськими тощо). Наявність таких ресурсів створює особливі умови розвитку, може стати провідною сильною стороною громади;
- з частковою наявністю декількох ресурсів і частковою спеціалізацією, що означає можливість використання різних, а не тільки специфічних, ресурсів для розвитку; такі громади мають пені переваги щодо диверсифікації своєї господарської діяльності;
- без специфічних ресурсів, або можна сказати, що такі громади мають універсальні можливості, тобто ресурси не є специфічними, що дозволяє планувати розвиток у декількох напрямках.

Наявність чи відсутність певних унікальних ресурсів може відігравати й обмежувальну роль, тобто створювати суттєві ресурсні обмеження. Наприклад, часті несприятливі природні умови створюють загрози природних катастроф (повені, селі, обвали, посуха), а брак основних ресурсів життєдіяльності та господарської діяльності (нестача води, неродючі ґрунти) обмежують можливість роз-

витку у тих напрямках, для яких наявність цих ресурсів визначальна.

Основна ідея класифікації за структурою економіки – виявити можливі точки зростання та напрямки розвитку з точки зору забезпечення усілякої спроможності, або приховані резерви (при порівнянні з іншими ознаками ОТГ). Введення цієї ознаки узагальнює і розширює використовувану у деяких згаданих вище роботах класифікацію громад (територій) за рівнем індустріалізації (за відсутності промислових підприємств абсолютне переважання аграрного виробництва; з переробною промисловістю у частині переробки аграрної (лісової, рибної) продукції без/з виробництвом продукції кінцевого споживання; з промисловим моновиробництвом (наявність одного чи кількох технологічно пов'язаних промислових підприємств), містоутворюючим підприємством; з абсолютним переважанням промислового виробництва та сферою послуг; вузько спеціалізовані). Використання лише рівня індустріалізації обмежує можливі пошуки напрямів розвитку та не дозволяє розробити універсальний підхід до формування стратегій. Тому було запропоновано класифікацію за структурою економіки з виділенням переважних видів економічної діяльності.

Критеріями визначення переважного виду економічної діяльності (за секціями А, В, С, D, E, H – сільське, лісове та рибне господарство, промисловість, постачання електроенергії, газу, водопостачання та водовідведення, транспорт) є:

- питома вага населення, зайнятого у певному виді діяльності – не менше 2/3 зайнятого населення ОТГ;
- питома вага усіх статей доходів місцевого бюджету, які формуються певним видом економічної діяльності – не менше 65–70 % (краще – 90 %, але це малоймовірно).

Якщо за якимось видом економічної діяльності виконані обидва критерії, то можемо говорити про переважність цього виду для ОТГ. Тобто з переважанням сільськогосподарства, промисловості або сфери послуг.

У класі ОТГ з переважанням промисловості при переході до адаптації моделі розвитку до умов конкретної громади доцільно також розглядати проміжний тип. Якщо жоден з видів економічної діяльності (за підсекціями) не відповідає критеріям, але можна виділити 2–3 види, які у сукупності відповідають критеріям, то можна вважати, що ОТГ належить до проміжного типу;

Якщо неможливо виділити 2–3 види, які у сукупності відповідають критеріям, то ОТГ належить до полігазузевих.

Що стосується сфери послуг, то вона також може стати основою розвитку ОТГ, якщо послуги мають унікальний характер – транспортні, освітні, медичні, туристичні, послуги у сфері ІКТ тощо.

Блок умов досягнення спроможності розвитку включає три напрямки класифікації, які передбачають віднесення до певної групи за оцінкою спроможності:

- фінансова спроможність;
- управлінська спроможність;
- ресурсна спроможність.

Критерії фінансової спроможності територіальної громади включають такі:

1. Критерій динаміки доходів бюджетів областей – відображає ступінь переважання індексу зростання власних доходів над індексом зростання трансфертів із державного бюджету:

$$\frac{\text{Індекс зростання власних доходів}}{\text{Індекс зростання трансфертів}} > 1.$$

2. Критерій структури доходів бюджетів областей – відображає частку власних доходів у доходах бюджету:

$$\text{Частка власних доходів у зведеному бюджеті області} > 50 \%.$$

3. Критерій структури трансфертів із державного бюджету – відображає частку дотацій у трансфертах із державного бюджету:

$$\text{Частка дотацій у трансфертах із державного бюджету} < 2 \%,$$

причому триває тенденція до зменшення, тобто ще ближче до нуля, то краща структура трансфертів і фінансова спроможність.

4. Критерій динаміки капітальних інвестицій (КІ) – відображає ступінь переважання індексу зростання інвестицій із місцевих бюджетів над індексом зростання інвестицій із державного бюджету:

$$\frac{\text{Індекс зростання КІ, профінансованих за кошти місцевих бюджетів}}{\text{Індекс зростання КІ, профінансованих за кошти державного бюджету}} > 1.$$

5. Критерій динаміки власних доходів і загальних видатків бюджетів областей – відображає ступінь переважання індексу зростання власних доходів над індексом зростання видатків:

$$\frac{\text{Індекс зростання власних доходів}}{\text{Індекс зростання видатків (без трансфертів)}} > 1.$$

6. Критерій динаміки видатків на економічну діяльність – відображає ступінь переважання індексу зростання видатків на економічну діяльність над індексом зростання загальних видатків бюджетів областей:

$$\frac{\text{Індекс зростання видатків на економічну діяльність}}{\text{Індекс зростання видатків (без трансфертів)}} > 1,7.$$

7. Критерій динаміки віддачі видатків на економічну діяльність – відображає ступінь переважання індексу зростання обсягу реалізованої продукції над індексом зростання видатків на економічну діяльність:

$$\frac{\text{Індекс зростання обсягів реалізованої продукції (товарів, послуг) суб'єктів господарювання}}{\text{Індекс зростання видатків на економічну діяльність місцевих бюджетів}} > 1.$$

Для оцінки усіх видів спроможності розроблено часткові показники рівня самодостатності громад для розвитку, які наведено в табл. 1.

Крім запропонованих у табл. 1 часткових показників управлінської спроможності, доцільно розглядати й критері

Таблиця 1

Часткові показники оцінки рівня самодостатності розвитку територіальних громад

Критерій класифікації	Часткові показники оцінки рівня самодостатності розвитку територіальних громад
1	2
Ресурсна спроможність ТГ (забезпеченість)	Кількість суб'єктів Єдиного державного реєстру підприємств та організацій України (ЄДРПОУ) на 1000 населення
	Питома вага інноваційно активних підприємств у промисловості до загальної кількості по Україні, %
	Кількість загальноосвітніх навчальних закладів на 10 тис. населення, од.
	Кількість професійно-технічних навчальних закладів 10 тис. населення
	Кількість вищих навчальних закладів I-IV рівнів акредитації на 10 тис. населення
	Кількість учнів, слухачів професійно-технічних навчальних закладів на 10 тис. населення
	Кількість студентів закладів вищої освіти I-IV рівнів акредитації у розрахунку на 10 тис. населення
	Утилізовано, оброблено (перероблено) відходів на 10 тис. осіб
	Кількість земельних ресурсів ОТГ на душу населення
	Кількість водних ресурсів ОТГ на душу населення
	Кількість лісових ресурсів ОТГ на душу населення
	Коефіцієнти природного приросту (скорочення) населення на 1000 осіб наявного населення
	Структура інвестицій в основний капітал за джерелами фінансування (відсотків до загального обсягу інвестицій по ОТГ). Фінансування ОТГ за рахунок коштів місцевого бюджету
	Рівень доходу ОТГ у розрахунку на одну особу, гривень/особу
	Щільність залізничних колій загального користування, км на 1000 км ² території
	Щільність автомобільних доріг загального користування з твердим покриттям, км на 1000 км ² території
	Перевезення вантажів автомобільним транспортом на одиницю населення, млн т/млн осіб
	Кількість докторантів та аспірантів на 10 тис. осіб, осіб
Управлінська спроможність ТГ	Кількість держслужбовців на 10 тис. населення, осіб
	Кількість посадових осіб на 10 тис. населення, осіб
	Видатки бюджетів на 1 держслужбовця та посадову особу в регіоні
	ВРП на 1 посадову особу
	Обсяг експорту товарів на 1 посадову особу
	Кількість комунальних підприємств, організацій (установ, закладів) на 1 посадову особу
	Кількість державних службовців, які мають повну вищу освіту, у % до облікової кількості державних службовців відповідного регіону
	Питома вага державних службовців, які мають науковий ступінь, у загальній численності посадових осіб
	Питома вага посадових осіб, які мають науковий ступінь, у загальній численності посадових осіб
	Кількість посадових осіб, які мають повну вищу освіту, у % до облікової кількості державних службовців відповідного регіону
	Рівень безробіття населення (за методологією МОП) у віці 15-70 років, відсотків до економічно активного населення відповідного віку
	Рівень зайнятості
	Рівень економічної активності
	Коефіцієнти міграційного приросту (скорочення) населення на 10000
	Рентабельність операційної діяльності підприємств, %
	Питома вага прибуткових підприємств

Закінчення табл. 1

1	2
Фінансова спроможність (самофінансування)	Коефіцієнт бюджетної залежності регіону
	Коефіцієнт бюджетної покриття
	Співвідношення власних та залучених доходів
	Коефіцієнт бюджетної автономії
	Коефіцієнт бюджетної результативності ОТГ
	Коефіцієнт бюджетної забезпеченості населення
	Коефіцієнт покриття видатків податковими доходами

Джерело: розроблено авторами

рій спроможності адміністративно-управлінського персоналу громади до навчання, сприйняття нових ідей, знання, бажання реалізовувати стратегію розвитку, використовувати власний унікальний досвід тощо. Ці характеристики персоналу не вимірювані, тому їх пропонується оцінювати експертним шляхом або опосередковано у процесі реалізації стратегії за її результативністю.

Узагальнення оцінок за окремими видами спроможності здійснюється за два кроки:

- розрахунок інтегрального показника з кожним видом спроможності та визначення за результатами, відноситься громада до неспроможних, частково спроможних, спроможних за певним напрямом;
- на другому кроці оцінки першого рівня узагальнюються у інтегральну оцінку спроможності до розвитку, а громади поділяються на неспроможні, частково спроможні, спроможні.

Для побудови інтегральної оцінки найбільш доцільно використовувати метод аналізу ієрархій Т. Сааті або аналогічні методи згортки, оскільки будь-які порівняння на рівні окремої громади виконати буде неможливо через недоступність інформації. Використання інтегральної оцінки із порівнянням громад за певними ознаками (метод рівня розвитку) можливий на рівні регіону у рамках регіональних центрів розвитку громад обласних державних адміністрацій, державних та інших агенцій розвитку або приватних консалтингових центрів.

Блок проблемно-орієнтованого розвитку представлений розподілом територіальних громад за характером проблем розвитку. Пропонується виділяти такі їх види.

Громади прикордоння – громади, або їх частина, територія яких розташована вздовж державного кордону України (включаючи сухопутні ділянки, вздовж берегів прикордонних річок, озер та інших водойм), життєдіяльність яких пов'язана із забезпеченням державної політики національної безпеки країни в цілому та всіх її територій (пропонується відстань до 50 км від лінії державного кордону).

Громади в умовах подолання наслідків військової агресії – всі територіальні громади України, які розподілені за рівнем наслідків військової агресії, з урахуванням руйнувань і втрат, яких вони зазнали та географічного перебування від зони військових дій. На основі відмінностей географічних (перебування в умовах тимчасової окупації,

прикордоння з територіями тимчасової окупації, тилове розташування); економічних (повна руйнація, часткова руйнація, наявні проблеми); соціальних (повна криза, часткова криза, наявні проблеми); екологічних (повна криза, часткова криза, наявні проблеми); політичних (воєнний стан, повоєнний стан, інше) та інших факторів виділяються:

- громади, що перебувають у кризовому стані (зазнали або зазнають найбільшого негативного впливу від військової агресії), – громади, які зазнали (зазнають) впливу тимчасової окупації (включаючи ЛНР, ДНР, АР Крим) та зазнали майже повної руйнації об'єктів критичної інфраструктури, сфер життєдіяльності і значні втрати ресурсів, що в результаті призвело (призводить) до глибокої економічної, соціальної, екологічної, управлінської, інфраструктурної, іншої кризи;
- громади, що перебувають у стані постійного ризику, – громади, які перебувають на відстані до 50 км від лінії проведення активних військових дій (або від лінії державного кордону України з країною агресором та країнами, що надають свою територію та ресурси для використання країною агресором у проведення військових дій) і зазнали (зазнають) постійної руйнації об'єктів критичної інфраструктури, сфер життєдіяльності і втрати ресурсів, що в результаті призвело (призводить) до значної економічної, соціальної, екологічної, управлінської, інфраструктурної, іншої кризи;
- громади, що перебувають у стані тимчасового ризику, – громади, які перебувають на відстані від 50 до 100 км від лінії проведення військових дій (або від лінії державного кордону України з країною агресором та країнами, що надають свою територію та ресурси для використання країною агресором у проведення військових дій), що зазнали часткової (значної або повної) руйнації об'єктів критичної інфраструктури, часткової руйнації сфер життєдіяльності і часткових втрат ресурсів, що в результаті призвело (призводить) до часткової економічної, соціальної, екологічної, управлінської, інфраструктурної, іншої кризи;
- тиллові громади – громади, географічно розташовані на значній відстані (більше 100 км) від зони військових дій (або від лінії державного кордону України з країною агресором та країнами, що нада-

ють свою територію та ресурси для використання країною агресором у проведенні військових дій) і перебувають в тилкових умовах та наразі є базовими для забезпечення стабілізації безпекової ситуації, усунення кризових явищ, функціонування й життєдіяльності країни, формування потенціалу для майбутнього відродження, які зазнали суттєвих змін в організації управління, додаткового навантаження на їх функціонування і розвиток, в основному за рахунок міграційних і релокаційних процесів, а також можливої часткової (значної або повної) руйнації об'єктів критичної інфраструктури (всі інші територіальні громади, окрім перелічених вище).

Громади екологічного лиха – територія громад або їх частин, на яких виникла надзвичайна екологічна ситуація, тобто сталися негативні зміни в навколишньому природному середовищі, що потребують застосування надзвичайних заходів з боку держави і місцевого самоврядування (втрата, виснаження чи знищення окремих природних комплексів та ресурсів внаслідок надмірного забруднення навколишнього природного середовища, руйнівного впливу стихійних сил природи та інших факторів, що обмежують або виключають можливість життєдіяльності людини та провадження господарської діяльності в цих умовах).

Депресивні громади – територія громад або їх частин, соціально-економічні показники розвитку яких, порівняно із середніми показниками розвитку території відповідного виду (на основі адміністративно-територіального поділу: міські, сільські, селищні громади), є гіршими протягом довготривалого періоду (наприклад, 5 років і більше) та мають тенденцію до щорічного погіршення (наприклад, високий рівень безробіття, низький рівень заробітної плати, природне скорочення населення, високий рівень міграції, падіння економічних показників, зокрема за пріоритетною для певної території галузевою структурою, інші).

Громади з особливостями розвитку – територія громад або їх частин, що відповідно до норм окремого законодавства відповідають визначеним ним критеріям (малозаселені території, специфічні кліматичні умови – гірські, приморські, заповідні тощо), підпадають під дію засад державної політики щодо їх розвитку, потребують фінансової підтримки та гарантій соціального захисту населення.

Узагальнення запропонованої класифікації показано на рис. 1.

Застосування класифікації на рівні окремої громади передбачає здійснення нею самооцінки за всіма наведеними критеріями за результатами SWOT-аналізу або іншої аналогічної технології.

Результатом класифікації громади є визначення її спроможності до саморозвитку або необхідності державної (регіональної) підтримки, що стане основою розробки моделі, стратегій та планів просторового розвитку громади.

Висновки. Наведені результати дозволяють зробити певні висновки.

1. Обґрунтована доцільність розширення переліку функціональних типів територій в Україні за рахунок введення розширеної і багаторівневої класифікації територіальних громад на основі використання нових класифікаційних ознак.

фікації територіальних громад на основі використання нових класифікаційних ознак.

2. Запропонований інструментарій до формування класифікації територіальних громад в Україні, що характеризуються різними умовами потрапляння в той чи інший вид: за адміністративно-територіальним поділом; за розташуванням відносно міських агломерацій; за специфічністю ресурсів; за структурою економіки; за рівнем спроможності до розвитку (саморозвитку) на основі самодостатності; за характером проблем розвитку, в тому числі в умовах подолання наслідків військової агресії, дозволяє в подальшому розробити адресні інструменти для розвитку певного виду територіальної громади залежно від її специфіки й особливостей.

3. В якості можливого інструментарію для соціально-економічного розвитку територій, відновлення і вирішення існуючих проблем за їх характером можна розглядати: різні види державної підтримки (дотації, субвенції, за видами діяльності тощо); різноманітні фінансові інструменти (за рахунок держави, місцевого самоврядування, приватного сектора, міжнародних організацій тощо); Державний фонд регіонального розвитку; Фонди відновлення України (Фонд відновлення та трансформації економіки, Фонд відновлення майна та зруйнованої інфраструктури, Фонд підтримки малого та середнього бізнесу, Гуманітарний фонд), інші; можливості міжнародної допомоги (фінансова, технічна, грантова, гуманітарна тощо); державно-приватне партнерство; співробітництво; інвестиційні програми, проекти (приватні, державні цільові, регіональні, місцеві, інші) тощо.

4. Практичне використання представленої інструментарію до формування класифікації територіальних громад, що характеризуються різними ознаками потрапляння в той чи інший вид, дає в подальшому можливість формувати пропозиції до вибору напрямів їх розвитку, запропонувати програмно-проектний підхід до просторового розвитку територіальних громад залежно від існуючих проблем, актуальних потреб і майбутніх перспектив розвитку країни та її територій.

5. Результати аналізу взаємного впливу географічних (перебування в умовах тимчасової окупації, прикордоння з територіями тимчасової окупації, тилове розташування); економічних (повна руйнація, часткова руйнація, наявні проблеми); соціальні (повна криза, часткова криза, наявні проблеми); екологічних (повна криза, часткова криза, наявні проблеми); політичних (воєнний стан, повоєнний стан, інше) та інших факторів на просторовий розвиток територій в умовах подолання наслідків військової агресії дозволяє обґрунтувати доцільність виділення різних видів територіальних громад за характером проблем на основі оцінки їх стану (кризового, постійного ризику, тимчасового ризику, тилового розташування).

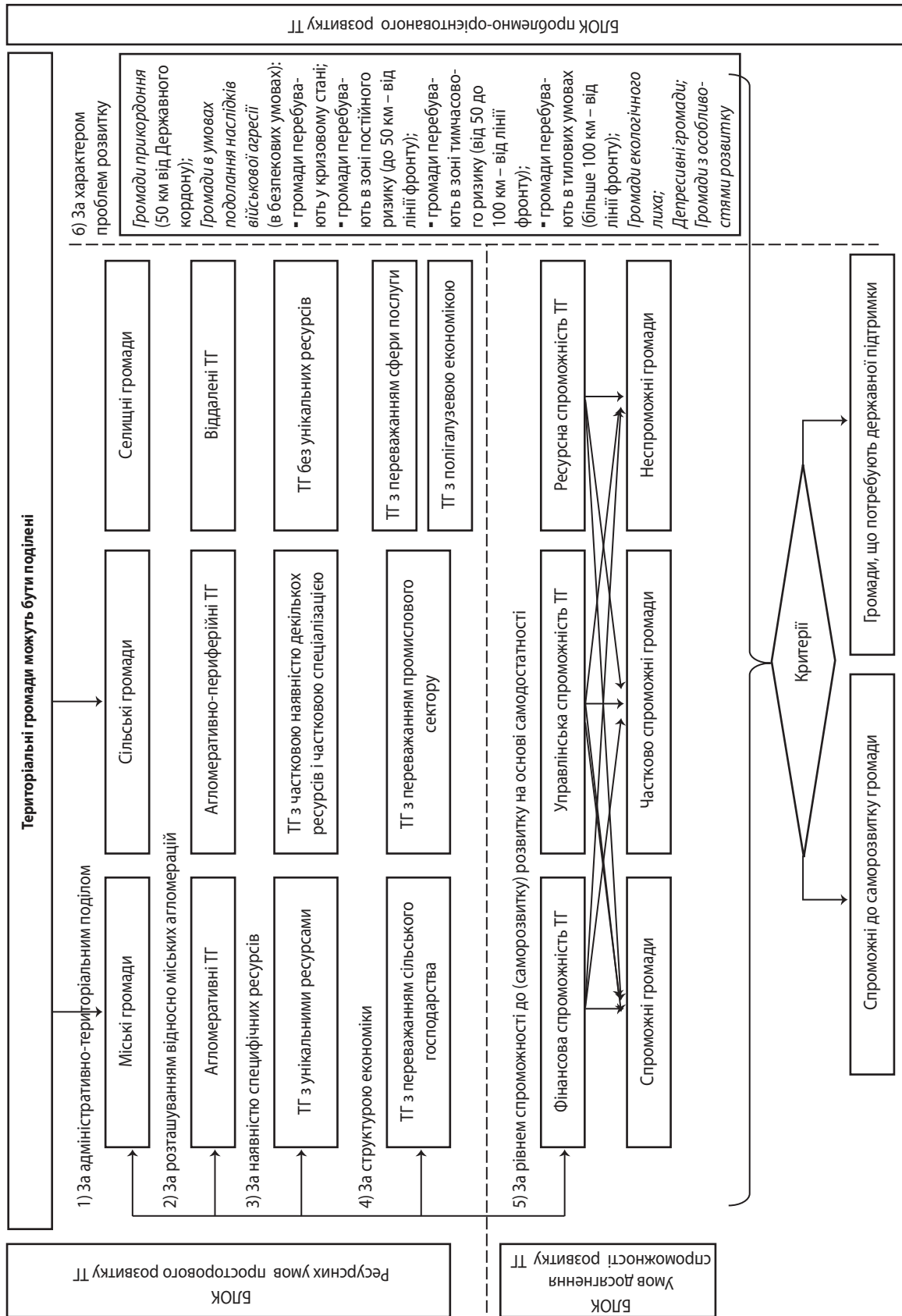

Рис. 1. Класифікація об'єднаних територіальних громад в Україні

Джерело: розроблено авторами

6. Запропонована класифікація територіальних громад за характером проблем дозволяє запровадити проблемно-орієнтований підхід до розвитку території: громади прикордоння, громади в умовах подолання наслідків військової агресії, громади екологічного лиха, депресивні громади, громади з особливостями розвитку, суттєві відмінності поточного стану соціально-економічного розвитку яких в умовах існуючих для кожного із видів власних проблем потребують конкретизованих, відмінних від інших, заходів та інструментів їх вирішення, отже, впливають на індивідуальність у виборі стратегічних пріоритетів, особливості вибору програм і проектів для відновлення та подальшого просторового розвитку, зважаючи на потребу у першочерговості вирішення таких проблем, що є актуальним, особливо в умовах повного відновлення України та її територій.
7. Особливість представленої класифікації територіальних громад в Україні дозволяє виділити різновиди громад в умовах подолання наслідків військової агресії, що формуються на основі показників фактичного соціально-економічного розвитку, з урахуванням розташування відносно зони воєнних дій, масштабів руйнувань і втрат, що зазнала громада, та розглядати їх в якості особливого інструментарію публічного управління просторовим розвитком для майбутнього відродження українських територій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Семигуліна І. Б. Вибір показників для визначення проблем сталого розвитку регіонів в Україні // Матеріали доповідей X науково-практичної конференції з міжнародною участю (1 листопад, 2021 р.). Харків : Вид-во Іванченка І. С., 2021. С. 168–171.
2. Ярошенко І. В. Механізми державної підтримки проблемних регіонів. *Моделювання регіональної економіки*. 2014. № 1. С. 114–127.
3. Козирева О. В. Визначення впливу центрально-периферійних відносин регіонів України на їх соціально-економічний розвиток. *Моделювання регіональної економіки*. 2015. № 2. С. 282–302.
4. Вещипан О. О. Підходи до оцінки негативних явищ у економічному розвитку регіонів України // Актуальні напрями забезпечення ефективності економіки країни : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 8–9 квіт. 2016 р.) : у 2 ч. Запоріжжя : ГО «СІЕУ», 2016. Ч. 1. С. 13–16.
5. Крупа О. М. Методичний підхід до діагностики проблем соціально-економічного розвитку регіону. *Економіка: проблеми теорії та практики*. 2010. Т. 3. Вип. 263. С. 722–726.
6. Тур О. В. Формування підходу до визначення ознак депресивного стану у соціально-економічному розвитку територій з урахуванням особливостей адміністративно-територіального устрою. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія «Економічні науки». 2014. Вип. 8. Ч. 2. С. 153–156.
7. Гейман О. А. Нелинейность экономики и неравномерность развития регионов : монографія. Харьков : ФЛП Либуркина Л. М. ; ІД «ИНЖЭК», 2009. 428 с.

8. Біла С. Інституційні засади державного регулювання розвитку депресивних територій. URL: <http://old.niss.gov.ua/monitor/june2009/9.htm>

9. Уманець Т. В. Регіональний економічний розвиток України: теоретичні основи управління, інтегральна оцінка, діагностика. Донецьк : «ВІК», 2007. 340 с.

10. Данилишин Б. М., Пилипів В. В. Формування цілісної національної господарської системи: соціолого-економічні аспекти. *Вісник національної академії наук України*. 2008. № 7. С. 3–11.

11. Rodriguez-Pose A. Convergence or Divergence? Types of regional responses to socio-economic change in Western Europe. *EconPapers*. 1999. Vol. 90 (4). P. 365–378.

12. Гродський С., Гладій І. Дивергенція регіонів України і розвиток трансграничного співробітництва. *Наука молода*. 2005. № 4. С. 12–16.

13. Верланов Ю. Ю., Нетудихата К. Л. Регіональна динаміка, нерівномірність та економічне зростання. *Наукові праці. Економічні науки*. Т. IX. С. 56–62.

14. Бріль М. С. Методологічні аспекти ідентифікації депресивних регіонів в сучасних умовах. *Економічний простір*. 2009. № 27. С. 15–22.

15. Олійник Л. Б., Степаненко А. В. Соціальний розвиток села і територій сільського типу. Київ : ВГЛ «Обрій», 2003. 128 с.

16. Heidenreich M. The Changing of European Cities and Regions. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09654319808720464>

17. Амборський Д., Сегварі П., Дацишин М. Розвиток економічно проблемних територій: міжнародний досвід. Київ : К.І.С., 2007. 144 с.

18. Територіальний розвиток та регіональна політика в Україні: наукова доповідь / НАН України. ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М. І. Долишнього НАН України»; наук. ред. В. С. Кравців. Львів, 2015. 246 с.

19. Чужиков В. І. Глобальна регіоналістика: історія та сучасна методологія. Київ : КНЕУ, 2008. 272 с.

20. Про засади державної регіональної політики : Закон України від 05.02.2015 № 156-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text>

21. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо засад державної регіональної політики та політики відновлення регіонів і територій : Закон України від 09.07.2022 № 2389-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2389-20#Text>

22. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки : Постанова Кабінету Міністрів України від 05.08.2020 № 695. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-п#Text>

23. Семигуліна І., Ярошенко І., Красноносова О., Козирева О. Програмно-проектний підхід до публічного управління просторовим розвитком об'єднаних територіальних громад за їх видами. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2022, № 6 (47). P. 352–364.

DOI: 10.55643/fcapter.6.47.2022.3896

REFERENCES

Amborskyi, D., Sehvari, P., and Datsyshyn, M. *Rozvytok ekonomichno problemnykh terytorii: mizhnarodnyi dosvid* [Development of Economically Troubled Areas: International Experience]. Kyiv: K.I.S., 2007.

Bila, S. "Instytutsiini zasady derzhavnoho rehulivannia rozvytku depresyvnnykh terytorii" [Institutional Foundations of State Regulation of the Development of Depressed Areas]. <http://old.niss.gov.ua/monitor/june2009/9.htm>.

Bril, M. S. "Metodolohichni aspekty identyfikatsii depresyvnnykh rehioniv v suchasnykh umovakh" [Methodological Aspects of Identification of Depressed Regions in Modern Conditions]. *Ekonomichnyi prostir*, no. 27 (2009): 15-22.

Chuzhykov, V. I. *Hlobalna rehionalistyka: istoriia ta suchasna metodolohiia* [Global Regionalism: History and Modern Methodology]. Kyiv: KNEU, 2008.

Danylyshyn, B. M., and Pylypiv, V. V. "Formuvannia tsilisnoi natsionalnoi hospodarskoi systemy: sotsiolohe-ekonomichni aspekty" [Formation of a Complete National Economic System: Sociological and Economic Aspects]. *Visnyk natsionalnoi akademii nauk Ukrainy*, no. 7 (2008): 3-11.

Geyman, O. A. *Nelineynost ekonomiki i neravnoamernost rozvitiya regionov* [Non-linearity of the Economy and Uneven Development of Regions]. Kharkiv: FLP Liburkina L. M. ; ID «INZhEK», 2009.

Heidenrech, M. "The Changing of European Cities and Regions". <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09654319808720464>

Hrodskiy, S., and Hladii, I. "Dyverhentsiia rehioniv Ukrainy i rozvytok transkordonnoho spivrobitnytstva" [Divergence of the Regions of Ukraine and the Development of Cross-border Cooperation]. *Nauka moloda*, no. 4 (2005): 12-16.

Kozyrieva, O. V. "Vyznachennia vplyvu tsentro-peryferiinykh vidnosyn rehioniv Ukrainy na yikh sotsialno-ekonomichni rozvytok" [Determination of the Influence of the Center-periphery Relations of the Regions of Ukraine on Their Socio-economic Development]. *Modeliuvannia rehionalnoi ekonomiky*, no. 2 (2015): 282-302.

Krupa, O. M. "Metodychni pidkhid do diahnozyky problem sotsialno-ekonomichnoho rozvytku rehionu" [Methodical Approach to Diagnosis of Problems of Social and Economic Development of the Region]. *Ekonomika: problemy teorii ta praktyky*, vol. 3, no. 263 (2010): 722-726.

[Legal Act of Ukraine] (2015). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text>

[Legal Act of Ukraine] (2020). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-п#Text>

[Legal Act of Ukraine] (2022). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2389-20#Text>

Oliinyk, L. B., and Stepanenko, A. V. *Sotsialnyi rozvytok sela i terytorii silskoho typu* [Social Development of Villages and Rural Areas]. Kyiv: VHL «Obrii», 2003.

Rodriguez-Pose, A. "Convergence or Divergence? Types of regional responses to socio-economic change in Western Europe". *EconPapers*, vol. 90 (4) (1999): 365-378.

Semyhulina, I. B. "Vybir pokaznykiv dlia vyznachennia problem staloho rozvytku rehioniv v Ukraini" [Selection of Indicators for Determining the Problems of Sustainable Development of Regions in Ukraine]. *Materialy dopovidei X naukovo-praktychnoi konferentsii z mizhnarodnoiu uchastiu*. Kharkiv: Vyd-vo Ivanchenka I. S., 2021. 168-171.

Semyhulina, I. et al. "Prohramno-proektnyi pidkhid do publichnoho upravlinnia prostorovym rozvytkom obiednanykh terytorialnykh hromad za yikh vydamy" [Program-project Approach to Public Management of Spatial Development of United Territorial Communities by Their Types]. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, no. 6(47) (2022): 352-364.

DOI: 10.55643/fcaptive.6.47.2022.3896

Terytorialnyi rozvytok ta rehionalna polityka v Ukraini: naukova dopovid [Territorial Development and Regional Policy in Ukraine: Scientific Report]. Lviv: NAN Ukrainy. DU «Instytut rehionalnykh doslidzhen im. M. I. Dolyshnyoho NAN Ukrainy», 2015.

Tur, O. V. "Formuvannia pidkhodu do vyznachennia oznak depresyvnnoho stanu u sotsialno-ekonomichnomu rozvytku terytorii z urakhuvanniam osoblyvosti administratyvno-terytorialnoho ustroiu" [Formation of an Approach to Determining the Signs of a Depressed State in the Socio-economic Development of Territories, Taking into Account the Peculiarities of the Administrative-territorial System]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Seriia «Ekonomichni nauky»*, vol. 2, no. 8 (2014): 153-156.

Umanets, T. V. *Rehionalnyi ekonomichnyi rozvytok Ukrainy: teoretychni osnovy upravlinnia, intehralna otsinka, diahnozyka* [Regional Economic Development of Ukraine: Theoretical Foundations of Management, Integral Assessment, Diagnosis]. Donetsk: «VIK», 2007.

Verlanov, Yu. Yu., and Netudykhata, K. L. "Rehionalna dynamika, nerivnomirnist ta ekonomichne zrostannia" [Regional Dynamics, Inequality and Economic Growth]. *Naukovi pratsi. Ekonomichni nauky*, vol. IX: 56-62.

Veshchypan, O. O. "Pidkhody do otsinky nehatyvnykh yavysch u ekonomichnomu rozvytku rehioniv Ukrainy" [Approaches to the Assessment of Negative Phenomena in the Economic Development of the Regions of Ukraine]. *Aktualni napriamy zabezpechennia efektyvnosti ekonomiky krainy*, part 1. Zaporizhzhia: HO «SIEU», 2016. 13-16.

Yaroshenko, I. V. "Mekhanizmy derzhavnoi pidtrymky problemnykh rehioniv" [Mechanisms of State Support for Problem Regions]. *Modeliuvannia rehionalnoi ekonomiky*, no. 1 (2014): 114-127.

Стаття надійшла до редакції 17.05.2023 р.